

Корз 82
К. 59

Жомоктор менен тарбия

Көкөлөй учкан
ЖОМОКТОР-3

Press

УДК 821.51-93

ББК 783.8

Б 20

Жазган: Мүжган Шейхи

Которгон: Гүлзада Абакирова

Редактор: Рахат Гедик

Жооптуу редактор: Жыпаргүл Кочкорбаева

Дизайнер: Насыпбек Асанбаев

Сүрөтчүсү: Сулейман Өзконук

Б20 Көкөлөй учкан жомоктор -Б. 2013.-96 б.

ISBN 978-9967-453-85-2

Б 4803300100-13

ISBN 978-9967-453-85-2

УДК 821.51-93

ББК 783.8

©Avrasya Press, 2014

КИРИШ СӨЗ

Кымбаттуу кичинекей достор!

Сиздер бизди курчап турган чөйрөдөгү ар кандай кызыктуу окуяларга күбө болгуңузда келеби?..

Сиздер жаратылыштын ар кандай кубулуштары менен байланыш жасап, алардын адам баласына таасир эткен жактарын билгиңиздер келеби?.. Сиздер достукта жана ынтымакта болууну каалайсыздарбы?..

Сиздер адамдарга жана буюмдарга кандай мамиле кылуу керектигин жакшылап өздөштүргүңүздөр келеби?..

Анда сиздерге «Көкөлөй учкан жомоктор» аттуу китепчени сунуш кылабыз. Бул китепчени окуу менен сиздер өзүңүздөргө пайдалуу нерселерди алып, бактылуу балалык жашооңузда кереметтүү ойлордун кучагында өткөрө аласыздар.

Ошондой эле айлана-чөйрөдөгү болуп жаткан окуяларга терең маани берүү менен үлгүлүү жүрүш-турушка ээ болуп, достукта жана ынтымакта жашайсыздар деген тилектебиз.

«Avrasyapress» басма үйү

МАЗМУНУ

Кириш сөз / 3
Каныкей жана досу -
достук / 5

Чынар багынын күрөң жалбырагы -
жаратылышты сүйүү / 15

Кыйышпас көгүчкөндөр -
кайрымдуулук / 27

Ачууланган отургуч -
буюмдарга аяр мамиле кылуу / 39

Аттиң... -
үйрөнгүсү келүү / 51

Тамашакөй эгиздер -
калп айтпоо / 63

Дарыя аттуу кичине кайык -
жардам берүү / 75

Эрке тоту куш -
жакшы сөз жан эргитет / 87

КАНЫКЕЙ ЖАНА АНЫН ДОСУ

Бар экен, жок экен, кайсы бир чоң шаарда он эки кабат үй бар экен. Ал үйдүн эң үстүнкү кабатында жайгашкан жылуу-жумшак, көрктүү үйдө бир ынтымактуу үй-бүлө жашаптыр. Бул үй-бүлөдө кичинекей Каныкей, апасы, атасы, чоң атасы, чоң апасы болуп жашашчу. Каныкейдин апасы менен атасы эртең менен эрте ишке кетишчу. Кичинекей Каныкей болсо чоң атасы жана чоң апасы менен үйдө калчу.

Ошентип, күн артынын күн кубалап өтүп, жаз жайга, жай күзгө, күз кышка тез эле

алмашып жатты. Бул сыйкырдуу мезгилдерден кышында Каныкейдин эсинде кала тургандай кызыктуу бир окуя болду.

Ал окуя мындайча болгон эле. Кыштын ызгардуу суугу терезени тыкылдатып турган күндөрдүн биринде түштөн кийин асманды булут каптай баштады. Көп өтпөй эле лапылдата кар жаап кирди. Каныкей зеригип терезенин жанына келип, сыртта жааган кардын укмуштуудай сыйкыр менен ар кандай кооздукта биринин артынан бири жерге

түшүп жатканын карап отурду. Бул мезгилде ал анча-мынча болсо да зериккенин унутуп алаксып калган эле. Апасы менен атасы дагы эле иштен келе элек болчу. Чоң апасы менен чоң атасы чоң

залда сүйлөшүп отурушкан болчу. Үйдө жымжырттык өкүм сүрүп турду. Каныкей буулугуп тышты караган соң өзүнө-өзү:

— Каап, бир тууганым, же досум болсочу,- деди өкүнүп. Тилекке каршы, бул үйдө кичинекейлерден ал жалгыз эле. Анан ал капаланып:

— Каап, же окуганды билсемчи. Азыр китеп окуп отурсам такыр зерикпейт элем,- деп күңкүлдөдү. Бирок ал болгону беш жашка чыккандыктан тамгаларды тааный элек эле. Үйдөгү жымжырттыктан тажа-

ган Каныкей оюнчук эшегинин куйругунан кармап алып, аны көтөрүп ашканага кирди. Анан дасторкондун үстүнөн бал кошулган даамдуу печеньеени алды. Ал печеньеден бирди кемире тиштеп, кайра бөлмөсүнө келип, терезенин алдында отурду.

Бир маалда терезенин сырткы кырына бир көгүчкөн учуп келип конуп калды. Бул жаш жана кооз көгүчкөндүн аты Ак моюн эле. Себеби, анын моюну башка көгүчкөндөрдүкүнөн айырмаланып, ак жалтырак жүнү ага өзгөчө койкойгон көрк берип турчу.

Ак моюн шаардан алыс жайгашкан эски бир үйдүн чатырында жашачу. Ал күнү Акмоюн балдарынын курсагын кампайткыдай жем табуу үчүн жолго чыккан болчу. Бирок аба суук жана кар калың жаагандыктан жегидей эч нерсе таба албады. Лапылдата жааган карда жем издеп учуп келе жатып аябагандай чарчады. Себеби жааган кар анын канаттарын суу кылып, учууга оор болуп калган болчу. Ак моюн бир аз дем алайын деген ойдо терезенин кырына конгон маалда, аны Каныкей көрүп калды. Ансыз деле жанын коёрго жер таппай турган Каныкей күлүмсүрөй көгүчкөндү кара-

ды. Дал ушул маалда Ак моюн да Каныкейди карап калды. Тырп этерге дарманы жок конгон көгүчкөндү чочутпастан Каныкей акырын терезени ачып:

— Саламатсыңбы сулуу көгүчкөн? Менин атым Каныкей. Сенин атың ким? - деп назик үн менен сурады. Көгүчкөн да башын ийкеп:

— Менин атым Ак моюн, - деди.

Каныкей:

— Кандай гана сонун ат! Таанышканыма кубанычтамын, Ак моюн, - деди. Андан соң

коногун бир сындырым таттуу печенье менен сыйлады.

— Печеньени жакшы көрөсүңбү? Бул бал кошулган даамдуу печенье,- деди Каныкей.

Байкуш Ак моюндун карды абдан ачкан эле. Анын издегени так ушул терезенин кырынан табылып, «Балдарыма тамак алып барыш үчүн күч топтоюн» деп ойлонду.

— Чоң рахмат,- деп печеньеден кымындай бир сындырым алып жеди да:

— Абдан таттуу экен,- деди Акмоюн.

Каныкей көгүчкөнгө күлө карап:

— Мен дагы бул печеньени абдан жакшы көрөм. Сага да жакканына кубанычтамын. Тамагың таттуу болсун,- деди.

Ак моюн:

— Эч качан буга чейин мындай абдан даамдуу печенье жеген эмесмин. Анан да бал кошулган экен, ушундайбы?- дегенде, кичинекей Каныкей калган печеньени да Ак моюндун алдына жайнатып жая салды. Анан:

— Ак моюн, сен эртең дагы келсең, кайрадан экөөбүз бал кошулган печенье жейбиз,- деди.

Ак моюн:

— Албетте, келемин. Уруксат берсең,

азыр балдарым үчүн бир аз бул печеньеден алайын. Кыш суук, кар калың болгондуктан жем табуу кыйын, алардын да курсактары ачты, мени күтүп жатышат, -деп Каныкейден сурады. Каныкей «макул» дегендей, ага жылмая карады. Акмоюн:

— Рахмат! Көрүшкөнчө, мындай жароокер кызды Кудай колдосун,- деп, тумшугуна чоң бир кесим таттуу печенье тиштеп алып учуп кетти. Каныкей аркасынан:

— Жакшы бар Ак моюн! Сени күтөм!...- деп колун булгап кала берди.

Ал сонун дос тапканына аябай кубанды. Ошентип экөөнүн достугу көпкө чейин уланьптыр.

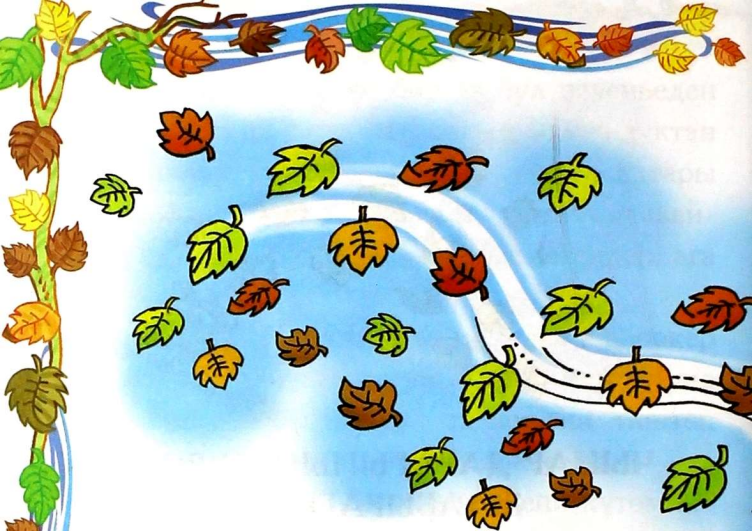

Жаратылышты сүйүү

ЧЫНАР ДАРАГЫНЫН КҮРӨҢ ЖАЛБЫРАГЫ

«Шуууу-шууу -шууу!» деген суук шамал күздүн акыркы суук түшүп калган күндөрүндө согуп жатты. Күз мезгили баардык байлыгын адамзатка, чексиз сулуулугун жаратылышка тартуулайт эмеспи. Акырын гана жел шырп этсе, жалбырактар өз салмагын жоготушуп, жерди карай каалгый учушат.

Мындай термеле соккон шамалга бактарда калган сары, кызыл, күрөң, айрым жашыл жалбырактар бак менен термеле ары-бери чайпалып жатса, айрымдары туруш-

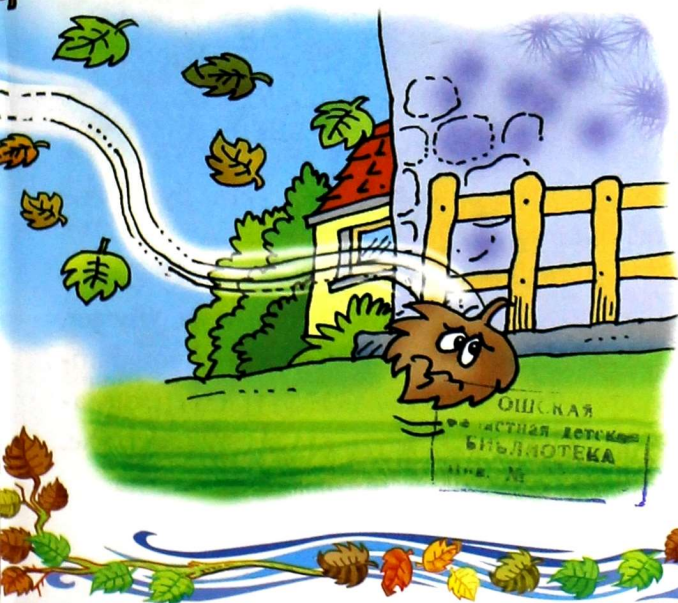
тук бере албай желге аралаша учуп кетип жатты. Ушул маалда алардан өзүнчө бир сыйкырдуу «Хышш, хышш, хыыш!» деген добуш чыкты. Дал ушул мезгилде күрөң боёкко боёлгон чынардын бир жалбырагы да соккон шамалдан улам бутагынан үзүлүп, башка жалбырактардай сапырыла шамалдын багыты менен уча баштады. Шамал жалбырактарды ушундай бир бийлетип башкарып алгансып, аны ары-бери калчай тез айлантып жатты.

Шамалдын ыргагы менен сапырылган

жалбырактардын арасында өзү араң турган күрөң түстөгү чынар жалбырагы күзгү шамалга:

— Кечириңиз, мени жерге таштайсызбы? Дагы бир аз айланта турган болсоңуз майдаланып, ушаланып, ошо боюнча жок болом. Мени жерге таштабаңызчы?..- деди суранып.

Шамал жалбырактын суранычын текке кетирбей аны бир тамдын түбүнө алып барды.

Ошентип шамалдын термелтүүсүнөн ку-
тулган күрөң жалбырактын жанына бир
маалда мышыктын баласы мыймый келди.
Анын аты Оюнкуйрук экен. Себеби, ал
дайыма өзүнүн куйругу менен ойноп, аны
кармайм деген ойдо ар тарапка бурула ай-

ланып чуркагандыгы үчүн ага бул атты
беришиптир.

Кичинекей Оюнкуйрук жалбыракты
көргөндө ойноп жаткан куйругун унутуп,
жерде жаткан жалбырак менен ойной баш-
тады. Дал ушул маалда Зуура менен Са-
лика мектептен үйгө келе жатышкан эле.
Салика кичинекей мышыкты көрдү да:

— Зуура, тетиги мышыкты карасаң!
Жалбырак менен ойноп жатканын,- деди.

Кичинекей мышык жалбыракты өйдөгө ыргытып ылдый түшүүсүн күтүп, жалбырак түшүп келе жатканда кармап, кайра ыргытып жаткан эле. Мыймый ушинтип ойноп жатканда чынардын күрөң жалбырагы коркконунан дирт-дирт этип титиреп жатты. Оюнкуйрук аны ыргыткан сайын майдаланып калаарынан коркуп, таң кала ойлонуп да жатты. Оюнкуйрук Зуура менен Саликанын жакындап калганын бай

каганда жалбыракты таштап, качып кетти. Жалбырак терең бир дем алып:

— Акыры кутулдум ээ,- деди сүйүнүп.

Зуура жалбырактын жанына жакындап келди да, ийилип ал жалбыракты жерден колуна алып, курбусуна:

— Бул чынар дарагынын жалбырагы! Абдан кооз экен,- деди. Салика да жалбыракка көңүл буруп:

— Чын элеби? Бул чынар дарагынын жалбырагыбы? Сен чынар дарагын кайдан билесиң? Жалбырактан эле анын кайсы даракка таандык экенин кантип тааныдың? - деп сурады.

Зуура:

— Менин сумкамдын ичинде ар түрдүү гүлдөрдүн жана жалбырактардын түрлөрү кургатылып, катырылып чапталган

бир дептерим бар. Өткөндө мугалимибиз ушундай бир дептер даярдашыбызды айткан эле го. Мен бул дептерди жасап жатканда абдан көңүлүм көтөрүлдү. Себеби, дептерди даярдап жатып, жаратылыштын мындай сыйкырдуу жаратылганына таң калып, абдан кооз гүлдөрдү жана өсүмдүк-

төрдү тааныдым, алардын атын билдим. Ошондуктан бул дептерди дайыма сактап жана дайыма жолумдан көргөн баардык жалбырактарды, гүлдөрдү ага жайгаштырып жатам,- деди.

Анда Салика таң кала:

— Кандай сонун, айтып берсең, чынар дарагы кандай болот? Мен кызыгып жатам...-деп сурады Зуурадан.

Зуура:

— Чынар дарагы — өзөгү жоон жана узун болгон дарак. Талдары абдан чың келет. Жалбырактары да бул жалбырактартай жазы, кыйык жана абдан кооз, — деди колундагы жалбыракты карап.

Ошентип Зуура ал күнү үйүнө бараары менен чынардын күрөң жалбырагын гүлдөрдү салган дептерине жайгаштырды.

Күрөң чынар жалбырагы эми ала көк жана жашыл жалбырактардын арасында болуп калды. Жалбырак бул эки досу менен көп жылдар бою бактылуу, ынтымакта жашады.

КЫЙЫШПАС КӨГҮЧКӨНДӨР

Бар экен, жок экен, жер шарынын табигат тартуулаган ажайып кооздугуна бөлөнгөн, күн нурунун алтын нуруна чөмүлгөн, адам буту баса элек бир токою бар экен. Бул токойдо бири-бирине абдан кайрымдуу, ар дайым бирге иштешкен бир топ көгүчкөндөр жашаптыр.

«Тозгон казды топтолгон карга алат» дегендей, көгүчкөндөр бири-бирине абдан кайрымдуу болушуп, эч бир сырткы күч аларга кол сала алчу эмес экен. Алар баардык иштерди бирге жасашып, көйгөйлөрүн

бирге чечишчү. Жей тургандай жем издөөгө да бирге барышып, тапкан жемдерин уяларына алып келип, бирге жешчү экен. Бул ынтымактуу топ бири-биринен такыр ажырашпаптыр.

Күндөрдүн бир күнүндө арасынан бирөө катуу сыркоолоп калат. Сыркоологон көгүчкөндүн аты Тоту экен. Ал бечара токойду аралай жем издеп учуп бара жатып, кокусунан байкабай бактын куураган бутагына

канатын илдиртип алган болчу. Ошондуктан бул бечаранын канаттары абдан оорутуп жаткан эле. Канаттары жабыркаган Тоту такыр уча албай калды. Анын бул абалы досторун абдан капалантты. Кезеги менен Тотунун жанында калышып, аны жалгыз ташташкан жок. Досторунун бөтөнчө багуусуна ыраазы болгон бечара Тоту канча аракет кылса да сакая албай койду.

Күндөрдүн биринде көгүчкөндөрдүн бири:
— Угушумча, токойдун башка четинде даанышман бир үкү жашайт экен. Куштар жараланганда баары ага барышат дейт. Даанышман үкү аларды абдан жакшы дарылайт экен. Биз дагы Тотуну даанышман үкүгө алып баралы. Балким үкү аны сакайтат, — деген сунушун айтты.

Анда башка бир көгүчкөн:

— Бирок Тоту таптакыр уча албайт да, аны токойдун тиги тарабына кантип алып барабыз? - деди.

Анда дагы башка бирөө:

— Аны биз жеткирип барабыз, - деп жооп берди.

Бул туурасында баардык көгүчкөндөр токойду аралашып Тотуну жеткиргендей бир нерсе издей башташты. Эң акырында өзөндүн жээгинен кичинекей бир себет табышты. Себетке жалбырактарды, жаңы үзүлгөн чөптөрдү салып, Тоту үчүн ыңгайлуу жана жумшак жай даярдашты. Андан соң себетти Тотунун жанына алып барышты да, жаратынан алсыз болгон курбусун себетке этияттык менен жайгаштырышты.

«Кумурскалар бириксе арстанды алат» дегендей, көгүчкөндөрдүн ар бири буту менен себеттин туш-тарабынан кармашты. Баары бирге Тотуну даанышман үкүгө алып барыш үчүн асманды көздөй уча башташты. Алар чарчап-чаалыкканына карабастан, күн нуруна канаттарын жаркырата токойдун аркы башын көздөй учуп жүрүп отурушту. Акырында даанышман үкүнүн уясына жетишти. Тотуну акырын уядан түшүрүшкөн соң, даанышман үкүгө

Тотунун ооругандыгын түшүндүрүштү. Даанышман үкү көгүчкөндүн досторунун айткан кебине көңүл коюп угуу менен сабырдуулугун көрсөтүп, ооруган Тотуну бөтөнчө этияттык менен карап чыкты. Андан соң өсүмдүктөрдөн бир дары жасап Тотунун канаттарына сүрттү. Курчап турган көгүчкөндөргө:

— Канаттарынын тезинен сакайышы үчүн Тоту бир топко чейин абдан ысык бир жерде, мисалы, күндө жашоосу керек, - деди.

Көгүчкөндөр даанышман үкүгө рахмат айтышып, Тотуну кайрадан себетке жайгаштырып, күнөстүү жерди көздөй уча

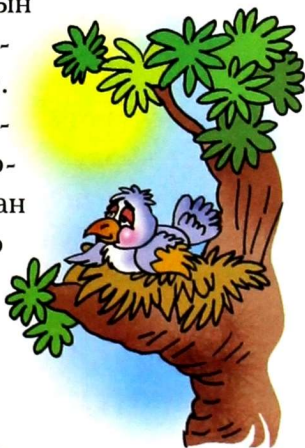

башташты. Бир топ аралыкты учуп өткөн соң алар абдан ысык, кооз бир жерди табышты. Алар курбусун чоң бир дарактын күн нуру жакшы тийген жерине жайгаштырышты.

Көгүчкөндөр бул жерде да Тотуну бир азга дагы жалгыз ташташкан жок. Аны абдан сонун тамак-аш менен тамактандырып турушту. Көгүчкөндөр курбусунун сакайышы үчүн алар баары бир топ күчүн жумшашты.

Арадан көп күндөр өтүп, Тоту канаттарын акырын-акырын каккылап, учууга аракет жасай баштады. Тотунун айыга баштаганын көргөн баардык көгүчкөндөр абдан кубанышты. Күндөр түнгө, түн кайра күнгө алмашып, убакыт учкан куштай өтүп жатты.

Бир күнү Тоту канаттарын мурдагыдай каккылап көрдү. Канаттары ооруган жок. Ал сыркоосунан айыгуу үчүн, адал ойлуу ак ниет досторунун үмүтүн акташ үчүн, мурдагыдай саламат болгусу келген көгүчкөн Тоту таптаза айыккандыгын сизди.

Досторуна:

— Сүйүктүү досторум, мага абдан көңүл

буруп, бакканыңар үчүн баарыңарга рахмат айтам. Мен эми айыктым. Кааласаңар уябызга кайталык,- деди жылмайып.

«Ынтымак түбү-ийгилик, тирилик түбү-биримдик» дегендей, ынтымактуу болгон достор эртеси күнү кайра кайтуу үчүн даярданышып, баары бирге уча башташты. Бир топ алыстыкты учуп өтүшкөн соң акыры токойго келип жетишти. Байкашса алар так өзүлөрүнүн уяларына келишкен экен.

Сүйүктүү кошуналары: коён, тыйын чычкан жана кумурскалар алар үчүн уяларын тазалап, кооздоп, көгүчкөндөрдү күтүп жатышыптыр. Коңшуларынын бул сыпайыгерчилиги көгүчкөндөрдү, өзгөчө Тотуну бактылуу кылып, төбөсүн көккө жеткирген экен.

Ошентип ынтымактуу көгүчкөндөр баары чогуу кубанычтуу күндөрдө жыргап-куунап жашап калышыптыр.

Буюмдарга аяр
мамиле кылуу

АЧУУЛАНГАН ОТУРГУЧ

Машинанын гүрү-гүү болуп, ары-бери кайдадыр шашып өтүп жаткан тынчсыздыгын тыңшаган жол четинде бир үй бар эле. Ал үйдө Райхан аттуу бир кыз жашачу. Райхандын абдан кооз оюнчуктары менен жасалгаланган татынакай бөлмөсү бар болчу.

Бир күнү кечинде Райхан күндөгүдөй эле керебетинде жаткан эле. Көп өтпөй эле көзү илинип, уйкуга кетти. Райхан меми-реп уктап жатканда оюнчуктары акырындан

кыймылдай башташты. Алар Райханды ойготпош үчүн кичинекей жана үнсүз кадам менен акырындан ордуларынан жылышып, кызыл отургучтун жанына келишти.

Сары чачтуу оюнчук бөбөк:

— Райхандын кызыл отургучу кандай гана сонун! Ага отургум келип жатат, - деди.

Оюнчуктардын арасынан аябагандай боорукер эшек:

— Менин үстүмө мин, мен сени отургучка отургузганга жардам кылам, - деп ага сунуш кылды. Сүйүнгөн оюнчук бөбөк эшекке

минди. Боорукер эшек отургучту көздөй жакындап, бүтүн күчүн жыйнап, оюнчук бөбөктү отургучка отургузуу үчүн аракет кылды. Так оюнчук бөбөк отургучка отураар маалда, эшек артын көздөй ала салып кетти. Оюнчуктардын бул кылыгына көз салып турган кызыл отургуч:

— Хых-хык-хык...- деп күлө баштады:

Отургуч күлүп жатканда анын буттары да күлкүсүн коштой чайпалды. Бөлмөдөгү

оюнчуктар отургучтун эмне себептен күлүп жаткандыгын түшүнүшпөдү. Оюнчук эшек капаланса да, ойлогон ою ишке ашпай калганын моюнуна албады.

— Кайра дагы бир байкап көрөм,- деди кежирленип. Оюнчук бөбөк кайрадан эшектин үстүнө минди да, бекем жалынан кармады. Эшек дагы бир жолу артка обдула отургучка ыктай бир аз көтөрүлдү. Тырышып-тырмышып жатып болгон күчүн топ-топ, асманды көздөй оюнчук бөбөктайды жүткүнтө отургучка ыргытты. Бирок бул

жолу да бөбөктөй отургучтун колуна отурса да, отургучтун таянычы жерге салбырай кулап түштү. Кызыл отургуч кайрадан күлкүсүн тыя албады. Бөбөктөй бул жолу да отургучка отура албады. Анда алардын кыймыл-аракетин карап турган оюнчук маймыл:

—Бир жолу мен да өзүмдү сынап көрөйүн. Баарыбыз менин эптүү экендигимди байкап көрөбүз,- деди.

Маймыл болгон күч-аракети менен бийик секирди да, абада бир аласалып келип,

«талп» дей отургучтун үстүнө түштү. Бирок отургуч ушунчалык бошоп калгандыктан, тең салмагын сактай албай, ары-бери калдырай термелгенде, байкуш маймыл жерге сыйгаланып жыгылып калды.

Андан соң баардык оюнчуктар бир-бирден отургучка отурганга аракет жасашты. Бирок канчалык аракет жасашпасын бирөө да отургучка отура албады. Анткени отургуч чайпалып жатып, баарын үстүнөн атайылап түшүргөн болчу. Бул туурасында түктүү оюнчук аюу ойлоно баштады.

Акырында ал:

— Аны менен сүйлөшүп көрсөкчү, ыя, деди жанындагыларга карап.

Анда оюнчук эшек:

— Ооба, туура айтасың, эмнеге мурдараак ойлонгон жокпуз, деди.

Кызыл отургуч эми чайпалбай калды. Ал оюнчуктардын сүйлөшкөндөрүнө кулагын салып жатты. Оюнчуктардын баары отургучтун жанына келишип, бир маалда баары бирге:

— Кызыл отургуч, үстүңө отурууга урук-

сат бересиңби? - деп сурашты. Муну уккан кызыл отургуч кайрадан кыйчылдай түштү.

Сары чачтуу оюнчук бөбөк:

— Кудая тообо! Кайрадан жинденди го, - деп күбүрөндү. Отургуч кыйчылдай:

— Жок,.. жок,.. жинденген жокмун. Силер билбей жатпайсыңарбы, кичинекей Райхандын колунан эмнелерди көрүп жатканымды. Ар бир отурган сайын менин буттарымды тепкилей берет. Кээде болсо колдорумдун үстүнө отуруп алат. Ошондуктан бутум толугу менен качыр-кучур деп кыйчылдай берет, - деди.

Муну уккан баардык оюнчуктар унчук-
пай туруп калышты. Болгон окуяны уккан
оюнчуктардын баары Райхандын мындай
жоругуна абдан капаланышты.

Сары чачтуу оюнчук бөбөк отургучка:

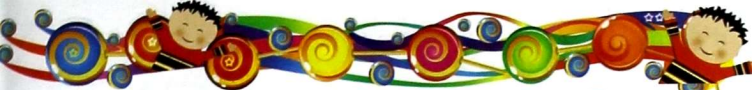
— Ооба, мен дагы бир канча жолу Рай-
хандын сени тепкилеп чыгып жатканын
көргөм. Азыр эстеп жатам, - деди...

Так ошол маалда сырттан бир үн угулду:

— Райхан! Райхан! Ойгон кызым, эртең
мененки тамагыңды ич!

Райхан уйкудан көздөрүн ачты. Кызык!..
Баардык оюнчуктары өз-өз орундарында
турушат... Кыймылдашпайт деле, сүйлөш-
пөйт деле...

Көрсө, түн ичинде баардык көргөндөрү түшү болуп чыкты. Райхан бул көргөн түшүнөн абдан таасир алды. Дароо ал күнү эртең менен атасынан отургучун оңдоп берүүсүн суранды. Атасы кызынын отургучун татынакай кылып оңдоп берди.

Ошентип бул түштөн кийин Райхан башка буюмдарга да аяр мамиле жасап калган экен.

АТТИҢ...

Акылай аттуу үч жаштагы тили балдай таттуу, аябагандай акылдуу бир кыз бар эле. Ал күндөрдүн биринде апасына:

— Апаке, аттиң,.. төрт жашында болсом гана ээ,- деди. Апасы анда күлүмсүрөй:

— Балакайым, төрт жашына чыкканга чейин али убакыт бар да. Эмнеге мындай сүйлөп жатасың?- деп сурады.

Анда Акылай:

— Эгер төрт жашта болсом мындан да күчтүү болмокмун. Тобумду абдан бийик абага ыргытып ойноп, абдан жыргамак элем,- деп жооп берди.

Кызынын мындай кебин уккан апасы:

— Тамагыңды жеп, сүтүңдү ичип, жакшы аракет жасасаң муну төрт жашыңа чыга электе деле жасай аласың,- деди.

Мындай кеңешти уккан соң Акылай апасынын айтканын эки кылбай аткара турган болду. Ал тамагын убагында ичип, убак-

тысы менен уктап тургандыктан чынында эле төрт жашка чыга электе эле каалаганындай топ ойноп калган эле. Ошондуктан Акылай абдан бактылуу болчу.

Ошентип бир жыл өтүп, Акылай төрт жашка чыккандан кийин бир аз убакыт өткөн соң апасына:

— Апаке, каа-ап... мен беш жашта болсом жакшы болмок... Анда мен 100гө че-

йин санай алмакмын. Кандай сонун болмок, ээ?- деди.

Анда апасы Акылайга:

— Акылдуу кызым менин! Сабырдуулук менен аракет кылсаң 100гө чейин эмес, каалаган санга чейин санай аласың,- деп жооп берди.

Ошентип дагы бир жыл өттү. Акылай эми беш жашка чыкты. Каалашынча санаганды да билчү эле. А түгүл сааттын канча болгонун айтканды да билчү. Дагы бир күнү ал апасына:

—Апаке, каа-ап.. алты жашта болсом

жакшы болмок... Анда сүрөтүмдү, анан да сенин сүрөтүңдү тартмак элем,- деди.

Апасы:

— «Сабырдын түбү сары алтын» деген сөз бар кызым, сүрөт тартууга башка иштер сыяктуу эле абдан көп аракет жасасаң жакшы болуп тартыла баштайт,- деди.

Ошентип арадан бир канча ай өткөндөн кийин мектептер жана бала бакчалар

ачылды. Акылай бала бакчага бара баштады. Бул жерден ал тарбиячы эжекелеринин жардамы менен абдан кооз сүрөт тартканды үйрөндү. Акылай алты жашка келгенде бир күнү апасына:

— Апаке, аңгемелерди укканды абдан жакшы көрөмүн. Каа-ап.., жети жашта

болсом ээ. Анда аларды ырахаттана жалгыз өзүм окуй алмак элем,- деди.

Апасы:

—Берекем, окуганды үйрөнүш үчүн алгач

мектепке барууң керек. Мугалимдин ар бир айткан нерсесин жана берген баардык тапшырмаларын жакшылап аткарсаң, окуганды да тез эле үйрөнүп кетесиң, деди кызын эркелетип.

Кичинекей Акылай сабырдуулук менен күндөрдү санай баштады. Аябай мектепке барууну да самап жатты.

Ошентип арадан бир жыл өтүп, Акылай жети жашка чыгып, мектепке бара

баштады. Окуганды үйрөнүү үчүн абдан көп аракет жасап, китептерди барактап, тамгаларды тааныды. «Аракет кылсаң, берекет болот» дегендей Акылай тез эле окуганды үйрөнүп алды. Эми ал өзү жалгыз каалаган аңгемени окуй алчу болду.

Күндөрдүн биринде ал кайрадан апасына:

— Апаке, каа-ап.. кайра үч жашта болсом ээ?..- деди. Апасы абдан таң калып:

— Эмнеге минтип жатасың?... Чоңойдуң го, кандай гана сулуу, акылдуу кыз болдуң,- деди.

Акылай апасына эркелей жылмайып:

— Апаке, азыркыга чейин үйрөнгөн нерселерди үйрөнүп жатып ушунчалык ырахат алдым. Ал ырахатты кайрадан татып көрүү үчүн баардык нерсени жаңыдан үйрөнгүм

келип жатат,- деди.

Анда апасы күлүп:

— Менин акылдуу кызым! Ар бир жашыңда үйрөнө турчу көп нерселер бар. Эми сен окуганды жана жазганды билесиң. «Акыл - тозбоочу тон, илим - жоголбоочу кен». Эми сен эмнени кааласаң үйрөнө аласың,- деди.

Акылай бактылуу болуп:

—Туура айтасың апаке. Көп аракетте-

нип, изденип, көп нерселерди үйрөнөмүн,-
деп апасынын айтканына ынанды.

Ошентип Акылай акылдуу кыз болуп
чоңоюп, кызыктуу көп нерселерди үйрөн-
гөн экен.

Калп айтпоо

ТАМАШАКӨЙ ЭГИЗДЕР

Канат менен Самат аттуу эгиз бир туугандар болуптур. Экөөнүн тең эң жакшы көргөн нерсеси башка бирөөлөрдү тамашага салуу болчу. Бул эгиздер досторун жана туугандарын тамашалаган учурда калпты да акырын кошуп коюшчу. Бул калпычылар өз сөздөрүнө ишенген адамга кайра «Тамаша кылдык!» деп каткырып күлүп калышчу.

Бир күнү алардын үйүндөгү телефон чырылдап калды. Канат дароо чуркап барып телефонду алды. Телефон чалган таэжеси экен. Канатка алардын апасы менен сүйлөшкүсү келгенин айтты. Канат такыр ойлонбой туруп:

— Таэже, апам үйдө жок. Тамак бышырып жатып, колун күйгүзүп алды. Кошубабыз аны ооруканага алып кетти,- деди.

Муну уккан таэжеси абдан капаланды да, тим туруп калбастан дароо Канаттын

айткан ооруканасын көздөй шашылып жөнөөгө камданды. Ал эми чынында, Канаттын апасы дүкөнгө эле кеткен эле. Ошондуктан Канат телефонду койгон кезде:

— Тамашалап койдум, - деп каткырып калды.

Дагы бир күнү Самат мектепте бир досуна:

— Биз жазган жат жазуунун бааларын мугалимдин колундагы кагаздан көрдүк. Сынактан абдан начар баа алып калыптырсың, - деди.

Сабактарын мыкты окуган окуучу бул

сөздөрдү уккан соң абдан капаланды. Арадан бир нече убакыт өткөн соң жат жазуунун жыйынтыгын уккан ал окуучу эгиздердин кайрадан калп айткандарын билди. Эгиздердин мындай жоругуна ата-энеси жана мугалимдери канча жолу эскертүү беришсе да натыйжа чыкпай койду.

Күндөрдүн биринде Канат менен Самат үйүндө мультфильм көрүп отурушканда телефон чырылдап калды. Канат дароо чуркап барып телефонду алды. Телефондон чыккан үн:

—Кутман күнүңөр менен! Мен «Балдар шаары» журналынан чалып жатам. Канат

менен Самат деген бир туугандарды кут-
туктагым келет,- деди. Канат шаша-буша:

— Канат менмин. Бирок эмне куттук-
тоо экенин түшүнбөй турам,- деди.

Телефондон чыккан үн:

—Сиздер эки бир туугандар үчүн уюш-
турулуп өткөрүлгөн сүрөт көргөзмөсүндө
биринчи орунду ээlediңиздер,- деп жооп
берди.

Канат кубанып:

— Чын элеби?.. Бирок биз эч бир кон-

курска сүрөт жиберген эмес элек,- деп кошумчалады. Телефондогу үн:

— Сүрөттөрдү мектепте тарткан сүрөттөрдөн тандап алдык. Келип тезирээк белектериңиздерди алып кетсеңер болот. Белектериңиз болсо чоң поезд оюнчугу менен килейген бир велосипед,- деди.

Телефондон уккан мындай кабарга сүйүнгөн Канаттын кубанычы койнуна батпады. Ал телефон менен сүйлөшүп жаткан кишиден журналдын дарегин сурап жазып алып, телефондун трубкасын койду. Самат экөө ары-бери шаша-буша даярданышты. Эгиздер бир буттарын жаза басышып, бир

буттарын түзөй басышып, берилген дарекке тезирээк жетиш үчүн жолго чыгышты.

Күн аябай аптап болгондуктан, көчөдө бирин-серин гана адамдар бар эле. Эки бир тууган берилген дарекке жетиш үчүн шаардын бир башынан экинчи башына чейин аябай узун жолдо жолун улантышты. Белектери ойлоруна келе калган.

да сүйүнүшүп, дагы да шашкалакташты. Дембе-дем шаша басып бара жатышып, ысыктан абдан тердешти. Акыры берилген дарекке да жетишти. Ар тарапты карашты. Ой Тообо!..Кызык... Бул жердин эч бир тарабында «Балдар шаарчасы» журналынын илинген көрнөгү жок экен. Мындай нерсеге таң калышкан эгиздер айланасындагы дүкөндөрдөгү адамдардан сураштырышты.

Кимден сурашса да:

— Бул жакта андай журналдын бир да мекемеси жок,- деген жоопту алып жатышты. Көп өтпөй эле калп белекке алданып калгандарын түшүнүштү да абдан капа болушту.

Ошентип алар чарчап-чаалыккан абалда үйүнө кайтышты. үйүнө келип апасына өткөн-кеткендин баарын төкпөй-чачпай айтып беришти. Апасы күлүмсүрөп:

— Башыңарга түшкөнгө чейин бул сыяктуу тамашалардын кандай жаман экенди-

гин түшүнбөсөңөр керек эле ээ, ошондой-бу? - деди уулдарына карап. Анда Канат моюн бербей:

— Бирок апа, бул абдан жаман бир тамаша болду, - деп мурчуйду.

Муну уккан апасы:

— Мынакей, силер бирөөлөрдү тамашага алганды абдан жакшы көрчү элеңер? Ар дайым: «Биз калп айткан жокпуз. Жаман эч нерсе жасаган жокпуз, болгону тамашалап жатабыз» деп айтчу элеңер. Эми силерди да бир жаман тамашага салышты да, - деди.

Канат жана Самат апасынын айтканына моюн сунуп отуруп калышты. Апасы аларга:

— Мейли тамаша, мейли чын болсун, олуттуу маселе болгон күндө да жалган айтуу ар дайым жаман жорук болот балдарым. «Калпычынын казаны кайнабайт» деген сөз бар. Мындан кийин калп айтпагыла, макулбу? -деп уулдарынын башынан сылады.

Мына ушул өздөрү алданган күндөн тартып эки эгиз бир туугандар эч качан жалган айтпай калышкан экен.

ДАРЫЯ АТТУУ КИЧИНЕ КАЙЫК

Бул жомок — жаратылыш жашылга бөлөнгөн маалда көпкөк бир суу булуңунда жашаган кичинекей бир кайык тууралуу жомок. Жашыл түстөгү мотору бар бул кичинекей кайыктын аты Дарыя экен. Булуңдагы Дарыянын да санаалаш болгон бир досу бар эле. Ал жашы өтүп калган, жолчулук кызмат менен жүргүнчүлөрдү ташып, өмүрүн өткөргөн Дениз аттуу

кеме болчу. Дарыя менен Деңиз ооздо-
рунан сөз чыга электе эле абдан жакшы
бири-бирин түшүнүшчү. Деңиз жашаган
мезгилинин көпчүлүгүн алыскы өлкөлөргө
жүргүнчүлөрдү ташып алып барып, кайра
алып келүү менен өткөрчү.

Кайткан маалда болсо жол бою жа-
шоодогу окуяларын жана көргөн-билген-
дерин Дарыяга түшүндүрүп, узун жолду
кыскартып айтып берчү. Ал башынан өт-
көргөн мезгилинде катуу жаандар, бороон-
дуу шамалдар, жаркыраган жана көпкөк
болгон керемет күндөр, чоң жана кичине

порттор, узун жана кооз жээктер сыяктуу бир топ нерселер бар болчу. Дарыя Деңиздин айтып берген окуяларын абдан көңүл коюп, ага маани берип, айрым жерлеринен кадимкидей бушайман болуп укчу. Анан дагы:

— Каап, мен дагы алыскы өлкөлөргө, башка жээктерге бара алсам,- деп эңсечү.

Бирок өзүнүн алыскы жолдорго туруштук бере албастыгын абдан жакшы билчү.

Дарыя булуңдагы кичинекей порттон бир канча кишини гана алчу. Дарыядагы адамдар алыс кетпестен эки жакты көрүп кайра кайтышчу. Кээ күндөрү Дарыя балык уулоого адамдарды алып чыкчу. Дарыя мындай иштерди жасап, мына ушундай жашаганга абдан бактылуу эле.

Чайыттай күн тийген күндөрдүн биринде Деңиз жана Дарыя күндөгүдөй эле маек-

тешип турушкан. Жээкте ал күнү киши абдан көп болчу. Абанын жакшы болгон учурунан пайдаланган адамдар жээкте көңүл ачып жатышкан эле. Ал эми кээ бирлери болсо аралдын жылуу суусунда сүзүп жүргөн.

Жээктеги мындай сонун, жакшы аба ырайы бир маалда өзгөрө баштады. Асманды килейген кара булут тез эле каптап алды. Алгач акырындан соккон ша-

мал бара-бара катуулай баштады. Деңиз да буркан-шаркан түшүп калды. Сууда сүзүп жүргөн адамдар коркконунан деңизден чыга башташты. Капысынан бир үн чыгып:

— Жардамга!! Тезирээк жардамга!.. Бирөө чөгүп бара жатат!.. Жардам бергиле!.. — деп кыйкырып жатты.

Муну уккан жаш бир куткаруучу дароо кичинекей Дарыяга отуруп, ал адамды көздөй жөнөдү. Моторду тез-тез иштетти. Дарыя тумчукканы калган адамды көздөй

бат-баттан сүзө баштады. Деңиздин толкундары Дарыянын сыртына катуу чарпылып, анын сүзүүсүнө каршылык көрсөтүп жатты. Ошондуктан кайык артка кетеничтеп, анан кайра алдыга карай умтула берди. А бирок Дарыя менен анда отурган жаш адам өжөрлүк менен зор толкундардын арасында жолун улап бара жатышты.

Көп өтпөй эле алар тумчуккан адамдын жанына жетип келишти. Жаш адам деңиз-

деги адамды колунан кармап, Дарыянын ичине тартып алды. Күшүлдөп-бышылдап энтиге дем алган адам:

— Ра-раа... рахмаат... Силер болбосоңор таптакыр тумчугуп калмакмын, - дегенге жарады. Жаш адам Дарыяны көрсөтүп:

— Бул кичинекей кайык мынчалык өжөр болбосо, өз убагында жаныңызга жетпей калмакпыз, - деди. Мунун баары болуп жаткан учурда жээкте топтолгон адамдар бул окуяны карап турушкан эле. Дарыя

жээкке жакындаганда ал жакта тургандардын бирөө:

— Бул моторлуу кайыктын бул жерде болуп калганы абдан жакшы болбодубу. Эгер бул жерде жок болсо, тиги сууга тумчуккан адамыбыз чөгүп кетмек,- деди.

Анда дагы бирөө:

— Мотор менен иштеген кайык абдан тез жана шамдагай, чапчаң экен,- деп коштоду.

Болгон окуяга көз чаптырып турган Деңиз да сыймыктана досторуна карап:

— Менин досум абдан өжөр жана жардам бергенди жакшы көрөт,- деди досунун эрдигине кубанып.

Андан соң бийик үн менен күлдү да, Дарыяга:

— Каа-ап... кичинекей моторлуу бир кайык болсомчу. Мен да сен сыяктуу инсандарга ушундай маалда жардам бермекмин,- деди.

Ал эми Дарыя болсо мындай эмгеги ме-

нен бирөөгө жардам бере алгандыгына абдан бактылуу эле. Өзү тууралуу сүйлөгөн бул мактоо толгон сөздөрдөн уялып, бир чети сыймыктанып угуп турду.

ЭРКЕ ТОТУ КУШ

Өмүр бою ысык болгон өлкөдө куштарды абдан жакшы көргөн бир адам жашаптыр. Бул адамдын үйүнүн эң кооз бөлмөсүндө Көйрөң аттуу кооз бир тоту куш бар экен. Көйрөңдүн жаркыраган мончоктор менен кооздолгон чоң бир капасы бар эле. Кожоюну Көйрөң менен дайыма сүйлөшүп, тамашалашып турчу. Аны:

— Менин кооз канаттуу тоту кушум, сен кандай жагымдуусуң,- деген сөздөр менен жакшы көргөнүн билдирчү экен. Бул сөздөр Көйрөңдүн кулагынын кычуусун кандырып, укканына болушунча менменсинип калчу экен.

Күндөрдүн биринде Көйрөңдүн кожоюну колуна башка бир капасты көтөрүп бөлмөгө кирди. Капастын ичинде ак канаттуу кичинекей бир куш бар эле. Кожоюну тоту кушка кылчая кайрылып:

— Сага абдан сонун бир кабарым бар Көйрөң! Зерикпесин деп сага бир дос алып келдим. Ал абдан мукам үндүү сайраган ак канаттуу конорейка кушу, - деп тааныштырды.

Андан соң колундагы капасты Көйрөңдүн капасынын жанына койду. Көйрөң бул абалга такыр ыраазы болбоду. Себеби жанында башка бир куштун болушун каалаган эмес эле. Ачуусу менен кичинекей коно-

рейкага карады. Ага салам да берген жок.

Арадан бир нече убакыт өткөн соң баары бир көңүлүн буруп, аны карап, катуу чыккан жана одоно үн менен:

— Сенин атың ким? - деп сурады. Конорейка ичке үнү менен:

— Атым Керемет. Сенин атың Көйрөң болсо керек. Жолдо келе жатып кожоюну-буз сени абдан мактап, кеп кылып келди. Чынында эле жүндөрүңдүн түсү абдан

кооз, көз жоосун алган түстөрдөн экен!- деди конорейка.

Бул сөздөр Көйрөңгө көктөн күткөнүн жерден тапкандай эле жагып калды. Укканына маашырлана сыймыктана капасынын ичинде бир тиги тарапка, бир бул тарапка басып койкоңдоду. Керемет укмуштуудай кооз сайрап:

— Бул жерде абдан бактылуусуң, ушундайбы? Абдан кооз бир капасың бар экен. Качантан бери бул жерде жашайсың?- деп сурады жаңы кошунасынан. Анда Көйрөң:

— Мен өзүмдү эс тартып билгенден бери эле ушул жерде жашайм. Сен адамдар сыяктуу сүйлөй аласыңбы Керемет?— деп сурады.

Керемет:

— Жок, мен эч качан адамдар сыяктуу сүйлөшө албайм. Бирок мурдагы кожоюнум менин үнүмдү абдан жакшы көрчү Көйрөң мырза, — деп жооп берди.

Конорейканын өзү «мырза» деп кайрылганы тоту кушка жага бербей калды. Жылуу сөз жыланды ийинден чыгарат дегендей эми үнү мурдагыдай ачууланып чыкпай калды. Акырын жана сыпайы бир үн менен:

— Мага да ырдап бересиңби, Керемет? — деп суранды.

Конорейка кушу канаттарын укмуштуудай кагып, кубулжуган үн менен сайрай баштады. Анын үнү ушунчалык көркөм эле.

Көйрөң ушуга чейин мындай сайраган бир да куш көргөн эмес болчу. Мынчалык кубулжута сайраган үндү уккан да эмес эле. Керемет сайрап бүттү. Көйрөң Кереметтин үнүнөн абдан рахат алып, ага кол чаба баштады. Ал Кереметке жакындай:

— Чынында эле абдан сонун үнүң бар экен. Менин бөлмөмө жайгаштырганына абдан бактылуу болуп жатам. Сен менин

абдан жакшы бир кошунам болдуң,- деди.

Керемет көздөрү кубанычка толо жал-жылдай:

— Бул жерге келип, сени менен коңшу болгонума мен дагы абдан кубанычтамын, Көйрөң мырза,- деп ага оюн билдирди.

Ошол күндөн тартып бул эки дос бөлмө-дө абдан кубанычтуу күндөрдү өткөрүшүп, ынтымакта жашап калышкан экен.

1500

Баланын акыл-эсинин калыптанышы, дүйнө таанымы кыялдар аркылуу байыйт. Бул өз кезегинде жашоого аралашуу үчүн жол болуп эсептелет. Кыялдардын алып-учуп, өзгөчө өөрчүшүнө салымын кошкон жомоктор болот эмеспи. Бала жомокту угуп, же окуп жатып жомокто берилгендерди кыялында элестетет. Бул жагдай - ал үчүн абдан пайдалуу жана абдан рахат алчу бир маанилүү учур. Китептеги жомоктордо адам болуу касиети, адамдык сапаттар ар кандай мисалдар менен түшүндүрүлсө, жомоктун баланын калыптануусуна тийгизген таасири дагы да артат.

Мындай өзгөчө маанилерге көңүл буруу менен даярдалган колунуздагы чыгармалар аркылуу балаңызды алаксытып жатып аны достук, туруктуулук, чынчылдык, боорукерлик, сый көрсөтүү жана дагы башка көптөгөн нарк-дөөлөт касиеттерине ээ болушуна шарт түзөсүз деген үмүттөбүз.

ISBN 978-9967-475-15-1

9789967475151-3

